

ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ:
ДРАГАНА ЋОРОВИЋ
ВРТНИ ГРАД У БЕОГРАДУ

Књига Драгане Ћоровић, архитектке и асистента на Департману за архитектуру Архитектонског факултета у Београду, која је изашла у издању Задужбине Андрејевић 2009. године, резултат је обимног и темељног истраживања које је ауторка спровела у циљу израде магистарске тезе на Универзитету у Београду, под називом: *Примена концепција вртног града у Београду у периоду између два светска рата*, као и њеног вишегодишњег систематичног рада на проучавању проблема историје и теорије архитектуре и урбанизма.

Ауторка Драгана Ћоровић у првим редовима *Предговора* своје књиге образлаже своје интересовање за тему, указујући читаоцу на висок капацитет флексибилности и способности трансформације коју концепт вртног града (*Garden City Concept*) показује у различитим друштвеним, историјским, политичким и економским околностима, тако да се трагови његових основних поставки могу пратити и у најновијим урбанистичким идејама које остварују принципе одрживог развоја. Концепт вртног града, настао као идеалистички одговор на најтеже последице индустријског развоја у градовима, показао се довољно виталним да опстане и у теорији и у пракси. У основи тежње ауторке књиге да проучено искуство забележи налази се убеђење да боље познавање теорије вртног града, као и праксе која из те теорије проистиче, и коју и даље подстиче у различитим видовима, може бити инспирација и поука за решавање савремених урбанистичких концепата и проблема. Поред тога, Драгана Ћоровић исказује и своју жељу да се очува вредност коју, чак и за садашњи моменат у развоју Београда, представља примена европских урбанистичких концепата у нашим условима.

У монографији *Вртни град у Београду* Драгана Ћоровић је прво дала приказ изворних урбанистичких и социолошких принципа теоријског концепта вртног града, који је Ебенизер Хауард (Ebenezer Howard, 1850–1928)

представио стручној и научној јавности Велике Британије у два издања свог дела: *To-Morrow: a Peaceful Path to a Real Reform* (*Суштрашњица, мирољубив њуш и њраву реформу*, 1898) и *Garden Cities of To-Morrow* (*Вртни градови суштрашњице*, 1902), као реакцију на кризу великих индустријских градова Западне цивилизације у то време. Примену овог теоријског концепта у пракси, такође је још увек недовољно познату код нас, ауторка затим приказује кроз пример формирања првог вртног града – насеља Лечворт (Letchworth) у Великој Британији, као и других вртних градова у Европи и свету. Знатан део монографије она је посветила и анализи теоријских промишљања и просторних реализација, које су подстакле упознавање стручне јавности с концептом вртног града у нашој средини, у периоду од почетка XX века, када је појам вртног града уведен у урбанистички дискурс Београда. У монографији пред нама, Драгана Ђоровић је затим приказала начин на који је Хауардова идеја била протумачена код нас, а посебну пажњу поклонила је студији случаја прве примене вртног града

овде – Професорске колоније у Београду, у којој је дала приказ њеног настанка, планирање и ток изградње, али и живу слику специфичног духа овог насеља, његових ствараоца и становника.

Монографија је структурирана у три главе, од којих је свака подељена на поглавља, а већина поглавља и на мање секције – потпоглавља. Три главе које чине срж књиге и у којима ауторка износи и тумачи своје основне тезе носе називе: *Концепт вртног града, Контекст и примена концепта вртног града у Београду* и *Студија случаја: насеље Професорска колонија у Београду*. Њима претходе *Предговор* и *Сажељак* на српском и енглеском језику, док су на крају монографије дати: *Закључне најомене: Европа и Београд*, исцрпне *Најомене*, обимна *Библиографија*, у којој су, кроз јасно издвојене целине, побројани архивски и други извори, као и коришћена литература, иза чега су дати *Индекс њојмова* и *Резиме* на енглеском језику. Књига има 118 страница основног текста и 37 илустрација, које чине фотографије, планови Београда, дијаграми, карте и архитектонски цртежи – пројектна документација објекта у Професорској колонији који су архивска грађа.

У првом делу књиге под насловом *Концепт вртног града* Драгана Ђоровић истражује контекст у којем је настао изворни концепт вртног града, даје темељан приказ теоријских поставки Ебенизера Хауарда, а затим и примену вртног града у пракси, у различитим геополитичким, привредним и културним условима. Прва глава подељена је на два поглавља. У првом поглављу, које носи назив *Теоријски концепт Ебенизера Хауарда* изнето је исцрпно објашњење контекста у којем је концепт вртног града настао и основних теоријских утицаја других значајних аутора и концепата овог периода (као што су Едвард Белами, Петар Алексејевич Кропоткин, Томас Спенс, Херберт Спенсер, Џејмс Силк Бакингам и многи други) на Хауардове идеје, кроз секцију *Порекло и услови настанка идеје вртног града*, а затим и темељан приказ његових основних поставки кроз секцију *Одлике теоријског концепта вртног града*. Друго поглавље, под називом *Примена концепта вртног града*, пружа документован и систематичан преглед примене концепта вртних градова, прво у Великој Британији кроз одељак *Настанак и развојни њуш њрвог вртног града Лечворта*, а затим и у Европи и свету кроз секцију *Примери њримене концепта вртног града*. Ауторка овде веома прецизно и утемељено на бројним наведеним изворима указује на значај поменутог урбанистичког концепта и на обим његовог прихватања у Европи и свету.

Средишњи део монографије обухвата друга глава, *Контекст и примена концепта вртног града у Београду*, у којој се у ужем смислу обрађа пажњу на теоријска разматрања и физичке реализације концепта вртног града Ебенизера Хауарда. Драгана Ђоровић приказује

прво начин на који је идеја вртног града била протумачена у нашим условима на теоријском нивоу, а затим и на који је начин она била примењена у пракси. Ова материја је подељена на два поглавља. Прво поглавље, *Увођење концепција вртног града у урбанистички дискурс*, подељено је на периоде кроз две целине *Период до Првог светског рата* и *Период између два светска рата*. У одељку који се бави периодом до Првог светског рата, приказом низа занимљивих догађаја и текстова објављених у стручној литератури тога доба, читаоцима се открива да је још пре Првог светског рата термин *вртни град* и формално и суштински стигао у Србију. У делу текста у којем се представља период између два светска рата посебно су анализирани радови најзначајнијих аутора који су дали теоријски основ поставци концепта вртног града у београдској средини, као што су: Јан Дубови, кога Драгана Ћоровић издваја као особу која је „најбоље познавала вртни град, његов историјат, теорију и праксу“, затим Бранко Максимовић, који је добро познавао оригинални концепт вртног града и његове немачке интерпретације и то „своје искуство преточио у модел могуће примене код нас“, и Слободан Ж. Видаковић, који је „у својим текстовима осветлио социолошки аспект вртног града и капацитете имплементације овог концепта у нашим условима“. Друго поглавље носи назив *Стамбене колоније у међуратном периоду* и обликовано је као приказ различитих стамбених насеља у Београду, реализованих у периоду између два светска рата, и насеља у Крагујевцу које представља једну од првих примена концепта вртног града у Србији. У целини под називом *Стамбене колоније у Београду* ауторка је навела примере покушаја примене концепта вртног града у урбанистичкој пракси престонице, и то најпре насеља које је прво у Београду настало на основу плана што донекле одражава принципе вртног града – Котеж Неимар, а затим Професорске колоније и Чиновничке колоније. Заједничка црта истакнута за сва наведена насеља подразумева да је процес њихове изградње био дуготрајан и да је често долазило до различитих неспоразума и сукоба између будућих становника и људи који су водили послове Задруге. Одељак *Социјална стамбена изградња у Београду* садржи интерпретацију различитих схватања концепта вртног града и реконструише процес уочавања и дефинисања проблема становања сиромашних друштвених класа, што је било у основи увођења и прихватања изворног концепта вртног града у Београду у двадесетом веку, пре свега у теорији а, касније, и у пракси урбанизма.

Трећа глава монографије, *Студија случаја: насеље Професорска колонија у Београду*, посвећена је Професорској колонији као директном производу тежњи да Београд буде део европских тенденција у планирању

градова после Првог светског рата и примеру прве примене концепта вртног града у Београду. Кроз три поглавља ауторка детаљно приказује и објашњава услове за настанак, ток изградње, а затим и остварене резултате у београдској верзији Хауардовога концепта. Студија започиње поглављем *Контекст настанка насеља Професорска колонија*, у којем је ауторка покушала да пронађе „објашњење како су планери, градитељи и становници Професорске колоније успели да од хаоса отргну део тла и у њега уведу свој сопствени поредак“. У овој целини дата је веома детаљна историјска анализа насељавања и урбанизације Београда тога доба, поткрепљена анализом статистичких података београдског кварта Палилуле, на којој је ово насеље изграђено, као и услови настанка идеје и реализација Професорске колоније. Порекло и одлике урбанистичког решења, заједно са анализом односа према поставкама Генералног плана из 1923. године, изнети су у другом поглављу под насловом *Одлике урбанистичког плана Професорске колоније*. Овде се прецизно и детаљно испитује процес конципирања и планирања колоније, а ауторка своје тезе заснива на низу занимљивих података. Посебно истиче да је идеја о формирању стамбених колонија у Београду произашла директно из поставки Генералног плана Београда 1923. године, чиме је почело остварење стамбене изградње по новим концепцијама и по угледу на стране „вртне градове“. Упућујући читаоца на бројне изворе, Драгана Ћоровић указује на чињеницу да су многи актери урбанистичког развоја Београда у време формирања Колоније, рецимо Јан Дубови, Ђорђе Ковалевић и Михаило Радовановић, заправо били стручњаци који не само да су били упознати са идејом вртног града већ су промовисали овај концепт, добро познајући његове одлике али и његову примену. У поглављу под насловом *Сивараоци и становници, изградња и дух насеља* ауторка читаоце преводи „са нивоа урбанистичких планова и великих потеза, на ниво свакодневног живота становника Колоније“, и износи исцрпну историјску реконструкцију хронологије и анализу процеса финансирања, регулисања, пројектовања и реализације колоније. У овој целини је такође веома живо представљен дух насеља Професорска колонија, као и личности првих становника ове четврти – људи свестраних интересовања који су своје куће у колонији осећали као оазе у свакидашњици, у којима су „писани научни радови, припремана предавања, рађале се прве замисли о организовању института и завода, образовању архива и библиотека, о снимању нових катедри на факултетима, покретању часописа“.

Последњу главу монографије, *Закључне напомене: Београд и Европа*, Драгана Ћоровић је посветила модернизацијским токовима у међуратном урбанизму Београда и компаративној анализи оригиналног концепта

вртног града у Великој Британији и специфичностима његове реализације у нашој средини. На крају, као „вид угледања на европске концепте (вртни град) који су били у самом зачетку модерног развоја планерске делатности“, она истиче Професорску колонију у Београду као и чињеницу да је у том смислу колонија заиста била пример модернизације у овој области код нас.

Књига Драгане Ћоровић, по својој вишеслојној и чврстој структури заснованој на одличном познавању теме и обимном истраживању изворне грађе, плени објективним закључцима и, нарочито, компаративним аспектима. Заслужује пажњу научне и стручне јавности као дело које подробно анализира и веома убедљивом аргументацијом успоставља релације између европске и домаће теорије и праксе у области урбанизма и архитектуре у периоду између два светска рата. *Вртни град у Београду* представља једну од оних слојевитих монографија које повезују теорију и праксу архитектуре и урбанизма, а затим међусобно упоређују развој и трансформацију тог односа у различитим срединама – тамо где је одређена идеја оригинално настала и где је интерпретирана на различите начине уз локалне утицаје. У том смислу монографија има један свеж теоријски приступ у истраживању историјских појава и односа између тих појава у теорији и њеној примени. Низ истражених проблема и серија оригиналних закључака о сложеним односима теоријског и искуственог изнедрили су један нов квалитет у проучавању историје и теорије архитектуре и урбанизма у Србији и чине ову књигу незаобилазном за сва даља проучавања у овој области. Истовремено, књига представља велики теоријски допринос и вишеструко је значајна за развој и унапређење уже научне области историје и теорије

архитектуре и урбанизма. Монографија, такође, отвара и нове проблеме и покреће значајна питања о примени концепта вртног града данас, која могу бити предмет будућих истраживања савремене урбанистичке теорије и праксе.

Посебно је задовољство исказати похвале ауторки за изузетан труд и напор који је уложила у савладавању веома обимне грађе и извора, откривајући читаоцима бројне чињенице и догађаје из наше историје и културе који до сада нису довођени у везу са стваралаштвом у области архитектуре и урбанизма у периоду између два светска рата. Систематично и темељно, она је обиман и разноводан материјал прикупила и анализирала, а потом изложила резултате изворних научних истраживања архивске грађе и других извора, као и преглед научних истраживања с новим закључцима. Посебну вредност монографији даје и исцрпна *Библиографија* на основу које је изведено истраживање.

Дакле, вредност дела које је пред нама вишеструка је. Садржина монографије *Вртни град у Београду*, њена структура, примењена методологија, као и резултати истраживања и питања која је Драгана Ћоровић поставила и отворила, на завидном су научном нивоу и заиста пружају нова и драгоцену сазнања. Језик књиге, иако стручан, истовремено је јасан и разговетан, тако да је приступачан ширем кругу читалаца, што ово дело сврстава у групу оних која померају границе овакве литературе. Срдачно и топло препоручујем књигу своје колегинице мр Драгане Ћоровић, са убеђењем да би превод њене монографије на енглески језик омогућио вредновање српске архитектуре и ван граница наших простора и учинио да драгоцену сазнања буду доступна већем броју заинтересованих истраживача.